2. Finančné deriváty

Finančné deriváty sú nástroje, ktoré sa využívajú na všetkých trhoch, či už ide o peňažný, devízový alebo kapitálový, ale aj na trhu komodít. Ich názov vyplýva zo slova derivovať, pretože ich cena je odvodená (derivovaná) z ceny kontrahovaného aktíva. S modernými finančnými derivátmi sa obchoduje vo svete už viac ako 20 rokov. Sú vlastne formou termínovaných obchodov, čiže medzi uzavretím obchodu a plnením záväzkov z neho vyplývajúcich je určitý časový nesúlad. Finančné deriváty sa často využívajú na špekulácie, ale ich hlavnou úlohou je ochrana hospodárskych subjektov proti rôznym rizikám, vyplývajúcim z budúceho vývoja cien produktov alebo tovaru, úrokových sadzieb, výmenných kurzov alebo iných premenných, ovplyvňujúcich ich budúce aktivity. Precízne definície uvádzajú autori napríklad v pionierskej práci J. Hulla [H] alebo v modernejšej práci J. N. Dewynna, S. D. Howisona, J. Rupfa a P. Wilmotta [DH].

2.1 Základné typy finančných derivátov

Základným pojmom na trhu finančných derivátov je ***forward*.**

- Forward je mimoburzový kontrakt medzi vypisovateľom a kupujúcim za vopred dohodnutých podmienok, ako je čas realizovania obchodu a cena tohto obchodu. Najčastejšie sa tieto kontrakty uzatvárajú medzi dvomi finančnými inštitúciami. Podmienky pri tomto druhu finančného obchodu závisia len na obidvoch zúčastnených stranách.

Neskôr sa tieto kontrakty, tzv. ***futurity***, realizovali na burze, ktorá dohliadala a preberala zodpovednosť za dodržiavanie stanovených podmienok. Aby túto úlohu mohla burza na seba prevziať, požaduje od zúčastnených strán burzové poplatky.

- Futurita je termínovaný obchod za burzou stanovených podmienok ako čas expirácie (dodávky), marža, čiže cena kontraktu, a veľkosť kontraktu.

Jeden rozdiel medzi futuritným kontraktom a forwardom je, že pri futurite sa neuvádza konkrétny dodací čas. Kontrakt je označený podľa dodacieho mesiaca a burza špecifikuje obdobie v mesiaci, kedy musí byť dodávka splnená. Pri komoditách dodacie obdobie je často celý mesiac.

Futurity pre obchodníka znamenajú príliš veľké riziko (avšak pri pozitívnom vývoji aj vysoké výnosy), preto sa čoraz častejšie na burzách obchoduje s ***opciami***, ktoré so sebou nesú omnoho menšie riziko, ale aj menšie možné výnosy. Obchod s opciami sa od uverejnenia Black-Scholesovho oceňovacieho modelu v roku 1973. rozrástol do obrovských rozmerov. Dnes sa s nimi obchoduje na mnohých burzách po celom svete.

- Opcie sú podmienené termínované obchody, pri ktorých sa nejedná o povinnosť niečo predať (call) alebo kúpiť (put), ale o právo na kúpu, respektíve predaj aktíva (akcia, komodita, mena, index, dlhopis atď.), na ktoré je opcia vypísaná . Opcie sa rozdeľujú na dva hlavné typy:

1. ***Európska call (put) opcia*** - je kontrakt, v ktorom jedna strana získava právo, nie povinnosť, kúpiť (predať) akciu v presne určenom čase za vopred dohodnutú cenu. Pri zaobstarávaní tohto práva musí obchodník zložiť určitú maržu, v prípade opcií ide o takzvanú prémiu, čiže cenu opcie. Majiteľ call (put) opcie získava rastom (poklesom) ceny akcie, jeho strata je limitovaná prémiou, ktorú zaplatil za opciu (v tom spočíva limitovanie rizika straty oproti futuritám, kde riskuje celý majetok). Ak cena akcie klesne pod (stúpne nad) expiračnú cenu, opcia nebude uplatnená a vyprší ako bezcenná.

2. ***Americké opcie*** call či put sa od európskych líšia v tom, že majiteľovi opcie dávajú väčšie právo voľby, pretože ju môže uplatniť v ľubovolnom momente pred časom expirácie, pri európskom type iba v čase expirácie.

Call a put opcie sú tiež niekedy nazývané ako „ plain vanilla“ alebo „štandardné“ deriváty. V nedávnych rokoch banky a iné finančné inštitúty boli veľmi kreatívne vo vytváraní neštandardných druhov derivátov, aby čo najviac uspokojili požiadavky klienta. Takéto neštandardné finančné deriváty sú nazývané aj termínom ***exotické opcie***.

Dôležitou úlohou je stanovenie ceny opcie tak, aby nebola pri uzatváraní kontraktu zvýhodnená ani jedna zúčastnená strana. Inak by vznikal priestor pre bezrizikový zisk, tzv. - ***arbitráž***. Aj keď sa tento jav občas na burze objaví, je hneď účastníkmi trhu likvidovaný, pretože sa ho každý snaží hneď využiť.

Faktory, ktoré najviac ovplyvňujú cenu opcie sú:

- *Cena akcie* - ak cena akcie rastie, rastie s ňou aj cena call opcie a cena put opcie klesá.
- *Volatilita akcie* - ak volatilita stúpa, stúpajú s ňou ceny oboch opcií.
- *Dividendy z akcií* - ak dividendy stúpajú, tak cena call opcie klesá a cena put opcie rastie.
- *Bezrizikový úrok*- ak úrok rastie, rastie aj cena put opcie, kým cena call opcie klesá.
- *Expiračná doba* - čím dlhšia je doba expirácie, tým sú obidve opcie drahšie.
- *Expiračná cena* - čím je expiračná cena vyššia, tým viac stúpa cena put opcie a klesá cena call opcie.

Na určenie ceny opcií sa najčastejšie využíva tzv. ***Black-Scholesov model oceňovania opcií***, ktorý bude predmetom ďalšej kapitoly.